ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ МАЙНА ЖУРНАЛІСТА

БРИСКОВСЬКА Оксана - кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник провідний науковий співробітник Національна академія внутрішніх справ

https://orcid.org/0000-0001-6902-9969

УДК 342.732+351.751

DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.52

Умисне знищення або пошкодження майна журналіста залишається однією з найбільш латентних форм злочинності в Україні, що обумовлено низкою факторів: від недоліків чинного механізму реєстрації таких кримінальних правопорушень, високої можливості їх перекваліфікації, низького відсотка їх розслідування до ключової проблеми - правильної правової кваліфікації правопорушень скоєних проти журналістів. На жаль, поки що кримінальні правопорушення щодо пошкодження особистого майна журналістів залишаються латентними, в тому числі, внаслідок складності доведення, що таке майно було знищено чи пошкоджено, у зв'язку з журналістською діяльністю особи. Метою цієї статті є дослідження проблеми латентності правових гарантій захисту майна журналіста. Практичне значення статті полягає в тому що встановлення причин латентності злочинів щодо умисного знищення або пошкодження майна журналіста дасть можливість практичному працівнику належно здійснювати правову кваліфікацію діянь, вчинених щодо журналістів, що підвищить ефективність захисту прав та свободи журналістів передбачених Конституцією України від кримінально протиправних посягань, а також буде корисним для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом. Методологічною основою дослідження слугувало використання провідних методів проведення наукових пошуків – загальнонаукових і спеціальних, які застосовують у юридичній науці (діалектичного, системного, функціонального, типологічного, соціологічного, методу гіпотези і статистичного). Зроблено висновки, що проблема латентності умисного знищення або пошкодження майна журналіста в Україні залишається серйозним викликом для суспільства, оскільки значна частина випадків залишається невідомою через низку, вищезазначених, факторів. Усунення цих негативних факторів підвищить ефективність правового захисту журналістів, у тому числі і дієвість правових гарантій щодо захисту майна журналістів.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне законодавство, кримінальна відповідальність, умисне знищення майна журналіста, умисне пошкодження майна журналіста, кримінально-правова кваліфікація, латентність.

Постановка проблеми

У 2014 р. міжнародні організації «Комітет захисту журналістів», «Репортери без кордонів» включили Україну до трійки країн світу які є найбільш небезпечніші для журналістів (після Сирії та Палестини).

Свобода слова є основоположним правом людини, закріпленим в Конституції, захищеним законом. Розвинені та демократичні країни завжди вирізнялися тим, що з повагою ставилися до можливості людей вільно виражати свою думку, мати доступ до інформації, не приховувати судження.

Обмеження до доступу до інформації створюються обережно, лише тоді, коли права та безпеки осіб в такому випадку є збалансованими. Це одна з ключових рис, якою демократичні країни відрізняються від країн з тоталітарним режимом. Саме тому професія журналіста є особливо важливою в контексті свободи слова та прав осіб на інформацію, адже журналісти – саме ті люди, які доносять людям інформація, іноді, життєво важливу. Але не вся інформація, яка є значимою для суспільства, отримується легко. Деякі журналісти виконують свою роботу в умовах бойових дій, під час протестів або стихійних лих. Іноді, вони роблять репортаж, який стосується злочинців, осіб, які б не хотіли щоб їх незаконна діяльність стала відомою широкому загалу. Використовуючи метод гіпотези, можна припустити, що для того щоб не допустити потрапляння таких відомостей в засоби масової інформації (далі – ЗМІ) такі особи можуть причинити шкоду журналісту: як фізичну, так і моральну та матеріальну. Іноді, найшвидшим і найефективнішим способом знищити потенційні докази в майбутньому кримінальному провадженні – це знищити технічні засоби, якими користувався журналіст для своєї законної професійної діяльності. Але може так статися, що знищеними внаслідок законної діяльності журналіста стануть не лише такі технічні засоби, адже для того щоб залякати журналіста чи журналістку (або для того щоб помститися за їх законну діяльність) їх машину можуть спалити, особистий телефон втопити, знищувати інше особисте майно. Таким чином, враховуючи, що журналістика – це особливо віктимна професія, яка є важливою для демократичної держави, законодавство особливо захищає журналістів та їхнє майно, призначає більшу санкцію за вчинення ряду правопорушень проти них. На жаль, поки що кримінальні правопорушення щодо пошкодження особистого майна журналістів залишаються латентними, в тому числі, внаслідок складності доведення, що таке майно було знищено чи пошкоджено, у зв'язку з журналістською діяльністю особи. Саме тому, ми вважаємо необхідним дослідити тему, яка стосується правових гарантій захисту майна журналіста, яке є особливо актуальною в умовах війни, коли повідомлення правдивої інформації, поширення її у демократичному світі є особливо важливим, а професія журналіста – ще більш небезпечною.

Стан опрацювання проблематики

Питання кримінально-правової охорони професійної діяльності журналістів, їх прав та свобод в Україні розглядали у своїх роботах Я. С. Безпала, П. С. Берзін, К. М. Я.С. Безпала, П.С. Берзін, Буряк, Л. Є. Василик, Р. В. Вереша, Д. Р. Гайнутдінов, Р. Д. Гаязутдинова, І. С. Заєць, А. П. Закалюк, Р. Д. Ішимова, Ю. В. Каримова, О. О. Костенко, С. В. Красильников, Г. М. Красноступ, О. В. Красильникова, Г. М. Красноступ, І. П. Лановенко, В. К. Матвійчук, Д. А. Морквін, В. А. Новіков, В. І. Павликівський, І. В. Пилипенко, Є. О. Письменський, П. С. Різаненко, В. В. Шаблистий, А. А. Шелест та ін.

Наукові розвідки зазначених науковців є вагомим підґрунтям у вивченні питання яке потребує додаткового наукового пошуку. Праці цих вчених стосувалися загальних проблем кримінальної відповідальності за злочини проти журналістів. Щодо кримінально-правового захисту майна журналістів то дана проблема розглядалася лише окремими дослідниками і потребує додаткових наукових напрацювань.

Метою цієї статті є дослідження проблеми латентності правових гарантій захисту майна журналіста.

Виклад основного матеріалу

Як зазначає Т. О. Возна, що чимало питань, пов'язаних з ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України, залишилися дискусійними, а деякі недостатньо чи взагалі не дослідженими, зокрема висвітлені лише в коментарях до чинного КК України, підручниках з кримінального права, статтях у періодичних виданнях тощо. Відсутність якісної нормативно-правової бази зумовлює допущення помилок під час кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень, сприяє уникненню тими, хто їх учиняє,

справедливої відповідальності та загалом ускладнює протидію кримінальним правопорушенням у сфері законної професійної діяльності журналіста[1].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», журналіст це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України[2].

Правові засади діяльності журналістів визначені Конституцією України, законами України «Про інформацію»[3], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [4], «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»[2] та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»[4], здійснюючи свою діяльність на засадах професійної самостійності, журналіст використовує права та виконує обов'язки, передбачені Законом України «Про інформацію»[3] та вищезазначеним цим Законом. Так, журналіст має право:

- на вільне одержання, використання, поширення (публікацію) та зберігання інформації;
- відвідувати державні органи, органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи і організації та бути прийнятим їх посадовими особами;
- відкрито здійснювати записи, в тому числі із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом;
- на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються чинним законодавством України;
- по пред'явленні редакційного посвідчення чи іншого документа, що підтверджує його професійну належність або повноваження, надані редакцією друкованого засобу масової інформації, перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан;
- звертатися до спеціалістів при перевірці одержаних інформаційних матеріалів;
- поширювати підготовлені ним повідомлення і матеріали за власним підписом, під умовним ім'ям (псевдонімом) або без підпису (анонімно);
- відмовлятися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора;
- на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду.

Засоби масової інформації зобов'язані забезпечувати відряджених журналістів та інших працівників належними документами, знаковими, сигнальними та іншими засобами позначення особи представника преси.

Стаття 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» визначає, що відповідальність за скоєння злочину проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкоджання його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за скоєння таких же дій проти працівника правоохоронного органу [2].

Кримінальним кодексом України визначені покарання за злочини проти журналістів від:

перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів (незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна відмова у доступі журналіста до інформації, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само будь-яке інше

умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної);

погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності;

до: умисного заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї побоїв, легких або середньої тілесних ушкоджень або тяжких у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності, а також

умисного заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності,

та умисного знищення або пошкодження майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї, у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності[5].

В період 2024 р. суди першої інстанції ухвалили 11 вироків у «журналістських» справах. Окрім того, Верховний Суд ухвалив чотири рішення, що стосувалися таких справ.

З 11 вироків судів першої інстанції 10 є обвинувальними й один – виправдувальним. Перевага обвинувальних вироків (91%) свідчить про високий рівень доведеності обвинувачення, попри те що частина вироків розглядалась у спрощеному порядку. Найчастіше застосовувана судами стаття – 171 ККУ (перешкоджання журналістам): шість обвинувальних вироків і один виправдувальний. Щодо решти обвинувальних вироків:

один був за ст. 347-1 (умисне знищення або пошкодження майна журналіста);

три вироки – за ст. 345-1 (погроза або насильство щодо журналіста)[6].

Аналізуючи судові рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень щодо кримінальної відповідальності за злочини проти журналістів, то звертає на себе увагу те, що переважають штрафи від 850 грн. чи умовні терміни, така м'якість покарань може бути сигналом для перегляду ефективності механізмів правосуддя. Як виняток це тяжкі злочини, приміром підпал автомобіля журналістки ч. 2 ст. 347-1 КК України де призначено покарання шістьма роками позбавлення волі [7].

Розглянемо основні кількісно-якісні показники кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста за ст. 347-1. Звернімося до статистичних даних Офісу Генерального прокурора кількість облікованих кримінальних правопорушень щодо умисного знищення або пошкодження майна журналіста протягом останніх п'яти років свідчить про чітко окреслену негативну тенденцію, так облікованих кримінальних правопорушень за ст. 347-1 (умисне знищення або пошкодження майна журналіста), в 2020 р. – 3; 2021 р. зареєстровано 7, у 2022 – 1; у 2023 – 1; 2024 – 0 2015 р. – 1[8].

Згідно до Єдиного державного реєстру судових рішень у 2025 р. загальна кількість судових рішень, у порівнянні з 2020 р., виросла в 4,5 рази.

За період з 2020-2025 р.р. наявно 30 судових рішень за ст. 347-1 (умисне знищення або пошкодження майна журналіста). З них ухвал (29), вироків (1). В середньому, п'ять (5) судових рішень за рік.

Судові Рішення	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (січень - квітень)
Ухвали	2	8	4	3	4	9
Вироки					1	

Табл. 1 Відомості про кількість судових рішень щодо кримінальних правопорушень за ст. 347-1 КК України.

Як бачимо, у кількості досліджуваних кримінальних правопорушень прослідковується певна динаміка, яка виявляється у не надто різких коливаннях: у 2021 році відбулося збільшення кількості ухвал у 4 рази, порівняно з 2020 роком, у 2022 – зменшилося у 2 рази, порівняно з 2021 роком, у 2023 – зменшення у 1,33 рази, порівняно з 2022 роком, у 2024 – збільшилося у 1,33 рази,

порівняно з 2023 роком, у 2025 (січень-квітень) - збільшилося у 2,25 рази, порівняно з усім 2024 роком. Таких рішень кожен рік стабільно мало.

Проаналізувавши кількісно-якісні показники кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста за ст. 347-1, можна прийти до висновку, що, в цілому, кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 347-1 КК України є відносно стабільною з негативною тенденцією за розглянутих останніх п'ять років. Тим не менш, їх кількість настільки невелика, що навіть невелике збільшення чи зменшення таких облікованих правопорушень, створює видимість значної динаміки.

Отже, злочини за досліджуваною статтею є надзвичайно рідкісними, а тому і вироки у ній, практично, не трапляються. В той же час, латентність таких правопорушень недостатньо досліджена. Як бачимо з таблиці, звертає на себе увагу разюча різниця між кількістю ухвал та вироків щодо кримінальних правопорушень за ст. 347-1 КК України. Винятком став вирок від 12 грудня 2024 року, Справа № 461/9979/20 Галицького районного суду м. Львова за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 347-1 КК (організація умисного знищення або пошкодження майна журналіста загальнонебезпечним способом). У вироку з подробицями описано, дії підготовки до підпалу, та взаємодію організатора з безпосереднім підпалювачем. Розмір санкції організатору даного злочину – шість років позбавлення волі; та присуджено стягнення компенсації моральної шкоди, крім того, компенсації за знищене авто (цивільний позов), а також вартість судових експертиз.

Такий стан речей можна пояснити, що наявність вище згаданих норм у КК України не означає, що такий правовий інструментарій має здатність ефективно захистити права та свободи журналістів передбачені Конституцією України від кримінально протиправних посягань. Наявність цих норм у Кримінальному кодексі України не гарантує, що зазначені механізми здатні ефективно захистити конституційні права та свободи журналістів від кримінальних посягань[9].

Це пояснюється наявними конструктивними недоліками норм, які передбачені ст. 347-1 КК України, їх неузгодженістю з іншими суміжними статтями Особливої частини КК України, що призводить до відповідних труднощів під час кваліфікації. Недоліки спричинені й відсутністю комплексних теоретичних досліджень кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста.

Ця ситуація може бути зумовлена рядом об'єктивних та суб'єктивних чинників, серед яких варто виділити недоліки чинного механізму реєстрації кримінальних правопорушень, недостатній рівень професійної підготовки слідчих органів, що в свою чергу тягне за собою низький відсоток розкриття таких правопорушень. До того ж слід враховувати можливість перекваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із умисним знищенням чи пошкодженням майна журналіста, що також впливає на статистичні дані у цій сфері [10].

Здебільшого конкуренція сторін траплялася у судовому процесі, що має сприяти розвитку судової практики.

Наприклад, кваліфікація дій директора підприємства, що виконувало роботи на об'єкті, зі спорудження укриттів, підійшовши до журналістки, вибив з рук телефон який упав у котлован і на який вона фотографувала будівництво, згодом його повернули журналістці. Підсудний свою винуватість визнав, і справа також розглядалася в спрощеному провадженні. Призначено покарання за ч. 1 ст. 171 КК (незаконне вилучення технічних засобів, якими журналіст користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю). у формі штрафу 850 грн. [11].

Часто під час досудового розслідування ключовою проблемою стає правильна правова кваліфікація правопорушень, скоєних проти журналістів. Поширеною практикою є ситуації, коли слідчі вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформацію про кримінальні правопорушення за статтями Кримінального кодексу України, такими як 125 (умисне легке тілесне ушкодження), 126 (побої та мордування), 296 (хуліганство) або 194 (умисне знищення чи пошкодження майна) тощо. Однак, неналежна кваліфіка-

ція діянь може мати негативні наслідки, зокрема, відмову у визнанні особи потерпілою або закриття кримінального провадження через відсутність в діянні складу злочину.

Висновки

Причини цієї ситуації полягають у недоліках, що виникають як на етапі формування доказової бази в межах кримінальних проваджень, так і в процесі кримінально-правової кваліфікації досліджуваних правопорушень. Водночас порушення принципу невідворотності кримінальної відповідальності справляє негативний вплив на практику профілактики кримінальних правопорушень, спрямованих проти професійної діяльності журналістів [12].

Згадані недоліки з'явилися внаслідок відсутності комплексних та послідовних наукових досліджень, які б стосувалися санкції (відповідальності) за умисне знищення або пошкодження майна журналіста. Вказане в цій статті вище ще раз підкреслює, що дана тема є актуальною, такою, яка викликає необхідність більш глибокого наукового аналізу кримінальної санкції за такий злочин, як умисне знищення або пошкодження майна журналіста. Результати дослідження даної теми зможуть надати обґрунтовані наукою пропозиції щодо покращення законодавчих норм, зокрема, тих, які стосуються кримінальної санкції за вказані діяння.

Література

1. Возна Т. О. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/25d58510-baaa-4c94-858e-7f6ef12956bb/content

2. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09 1997, Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 50, ст. 302 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. Відомості Верховної Ради України (ВВР), №2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.листоп.1992 Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1, ст. 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text

5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

6. Головенко Р. Вироки за злочини проти журналістів у 2024 році: умовні терміни, штрафи та тяжкі покарання. *Інститут масової інформації*. URL: https://imi.org.ua/monitorings/vyroky-za-zlochyny-proty-zhurnalistiv-u-2024-rotsi-umovni-terminy-shtrafy-ta-tyazhki-pokarannya-i66025

7. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 12 груд. 2024 р. Справа № 461/9979/20 *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123700970

8. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozslidu vannya-2

9. Бабаніна В. В., Бондарчук А. С. Кримінально-правовий захист журналістів за законодавством зарубіжних країн. Європейські перспективи. 2019. № 2. С. 154–160.

10. Кіцелюк В. М. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : НАВС, 2017. 253 с

11. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 12 листоп. 2024 р. Справа № 766/18909/24 *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122988380

12. Borysov, V., Shakun, V., Babanina, V. Application of constitutional principles in criminal legislation of Ukraine. Revista de la Universidad del Zuli. Vol. 13, № 38. 2022. P. 140–158. DOI: http://dx.doi.org/10.46925//rdluz.38.10. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/DialnetApplicationOfConstitutionalPrinciplesInCriminalLeg-8810143.pdf

Bryskovska O. M.

LEGAL GUARANTEES FOR THE PROTECTION OF JOURNALIST'S PROPERTY

Deliberate destruction or damage to a journalist's property remains one of the most latent forms of crime in Ukraine, which is due to a number of factors: from the shortcomings of the current mechanism for registering such criminal offenses, the high possibility of their reclassification, the low percentage of their investigation to the key problem - the correct legal qualification of offenses committed against journalists. Unfortunately, so far, criminal offenses related to damage to the personal property of journalists remain latent, including due to the difficulty of proving that such property was destroyed or damaged in connection with the journalistic activities of the individual. *The purpose of this article* is to investigate the problem of latency of legal guarantees for the protection of journalist's property. *Practical significance of the article* is that establishing the reasons for the latency of crimes regarding the intentional destruction or damage to a journalist's property will enable a practical worker to properly carry out the legal qualification of acts committed against journalists, which will increase the effectiveness of protecting the rights and freedoms of journalists provided for by the Constitution of Ukraine from criminally unlawful encroachments, and will also be useful for use in the educational process of higher education institutions of a legal profile, in scientific and research developments of scientific institutions, during the preparation of scientific publications and monographs, and planning research in this area. *The methodological basis of the study* the leading methods of scientific research were used - general scientific and special, which are used in legal science (dialectical, systemic, functional, typological, sociological, hypothesis method and statistical). *Conclusions have been drawn,* that the problem of latency of intentional destruction or damage to a journalist's property in Ukraine remains a serious challenge for society, as a significant part of cases remains unknown due to a number of factors mentioned above. Eliminating these negative factors will increase the effectiveness of legal protection for journalists, including the effectiveness of legal guarantees for the protection of journalists' property.

Keywords: criminal offense, criminal law, criminal liability, intentional destruction of a journalist's property, intentional damage to a journalist's property, criminal legal qualification, latency.